אמר רב גידל אמר רב האי [א]סמלק מברכין עלויה בורא עצי בשמים אמר רב חננאל אמר רב הני [ב]חלפי דימא מברכין עלייהו בורא עצי בשמים אמר מר זוטרא מאי קראה [1]והיא העלתם הגגה ותטמנם בפשתי העץ (א)(רב משרשיא אמר) האי [ג]נרקום דגנוניתא מברכין עלויה בורא עצי בשמים דדברא בורא עשבי בשמים אמר רב ששת הני [ד]סיגלי מברכין עלייהו בורא עשבי בשמים אמר מר זוטרא [ה]האי מאן דמורח באתרוגא או בחבושא אומר ברוך שנתן ריח טוב בפירות אמר רב יהודה [ו]האי מאן דנפיק ביומי ניסן וחזי אילני דקא מלבלבי אומר ברוך שלא חיסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות להתנאות בהן בני אדם אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב [ז]מנין שמברכין על הריח שנאמר [2]כל הנשמה תהלל יה איזהו דבר שהנשמה נהנית ממנו ואין הגוף נהנה ממנו הוי אומר זה הריח ואמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב עתידים [ג]בחורי ישראל שיתנו ריח טוב כלבנון שנאמר [3]ילכו יונקותיו ויהי כזית הודו וריח לו כלבנון: ואמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב מאי דכתיב [4]את הכל עשה יפה בעתו מלמד שכל אחד ואחד יפה לו הקב"ה אומנתו בפניו אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי תלה ליה קורא לדבר אחר [ד]ואיהו דידיה עביד ואמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב אבוקה כשנים וירח כשלשה איבעיא להו אבוקה כשנים בהדי דידיה או דילמא אבוקה כשנים לבר מדידיה ת"ש וירח כשלשה אי אמרת בשלמא בהדי דידיה שפיר אלא אי אמרת לבר מדידיה ארבעה למה לי והאמר מר לאחד נראה ומזיק לשנים נראה ואינו מזיק לשלשה אינו נראה כל עיקר אלא לאו שמע מינה אבוקה כשנים בהדי דידיה שמע מינה: [ה]ואמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב ואמרי לה אמר רב חנא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא ואמרי לה אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש [ח]ואל ילבין פני חברו ברבים מנלן מתמר שנאמר [5]היא מוצאת וגו': ת"ר הביאו לפניו שמן והדס ב"ש אומרים מברך על השמן ואח"כ מברך על ההדס וב"ה אומרים [ט]מברך על ההדס ואח"כ מברך על השמן אמר ר"ג אני אכריע שמן זכינו לריחו וזכינו לסיכתו הדס לריחו זכינו לסיכתו לא זכינו [י]א"ר יוחנן הלכה כדברי המכריע רב פפא איקלע לבי רב הונא בריה דרב איקא אייתו לקמייהו שמן והדס שקל רב פפא בריך אהדס ברישא והדר בריך אשמן אמר ליה לא סבר לה מר הלכה כדברי המכריע אמר ליה הכי אמר רבא (א) הלכה כב"ה [ו]ולא היא [א] [ו]לאשתמוטי נפשיה הוא דעבד ת"ר [מ]הביאו לפניהם שמן ויין ב"ש אומרים אוחז השמן בימינו ואת היין בשמאלו מברך על השמן וחוזר ומברך על היין ב"ה אומרים [י]אוחז את היין בימינו ואת השמן בשמאלו מברך על היין וחוזר ומברך על השמן וטחו בראש השמש ואם שמש ת"ח הוא טחו בכותל מפני שגנאי לתלמיד חכם לצאת לשוק כשהוא מבושם ת"ר ששה דברים גנאי לו לתלמיד חכם אל יצא כשהוא מבושם [ט]לשוק [י]ואל יצא יחידי בלילה ואל יצא במנעלים המטולאים ואל יספר עם אשה בשוק ואל יסב בחבורה של עמי הארץ ואל יכנס באחרונה לבית המדרש ויש אומרים אף לא יפסיע פסיעה גסה ואל יהלך בקומה זקופה [כ]אל יצא כשהוא מבושם לשוק א"ר אבא בריה דר' חייא בר אבא אמר רבי יוחנן במקום שחשודים על משכב זכור אמר רב ששת לא אמרן אלא בבגדו אבל בגופו זיעה מעברא ליה אמר רב פפא [ל]ושערו כבגדו דמי ואמרי לה כגופו דמי [מ]ואל יצא יחידי בלילה משום חשדא ולא אמרן אלא דלא קביע ליה עידנא אבל קביע ליה עידנא מידע ידיע דלעידניה קא אזיל [נ]ואל יצא במנעלים המטולאים מסייע ליה לרבי חייא בר אבא [ס]דאמר ר' חייא בר אבא גנאי הוא לתלמיד חכם שיצא במנעלים המטולאים איני והא ר' חייא בר אבא נפיק אמר מר זוטרא בריה דרב נחמן בטלאי על גבי טלאי ולא אמרן אלא בפנתא אבל בגילדא לית לן בה ובפנתא [ב] לא אמרן אלא באורחא אבל בביתא לית לן [מ]בה ולא אמרן אלא בימות החמה אבל בימות הגשמים לית לן בה [ס]ואל יספר עם אשה בשוק אמר רב חסדא ואפילו היא אשתו תניא נמי הכי אפילו היא אשתו ואפילו היא בתו ואפילו היא אחותו לפי שאין הכל בקיאין בקרובותיו [ע]ואל יסב בחבורה של עמי הארץ מאי טעמא דילמא אתי לאמשוכי בתרייהו [פ]ואל יכנס אחרונה לבית המדרש משום דקרו ליה [ע]פושע וי"א [צ]אף לא יפסיע פסיעה גסה דאמר מר [פ]פסיעה גסה נוטלת אחד מת"ק ממאור עיניו של אדם מאי תקנתיה להדריה בקדושא דבי שמשי [ק]ואל יהלך בקומה זקופה דאמר מר [ג] המהלך בקומה זקופה אפילו ארבע אמות כאילו דוחק רגלי שכינה דכתיב [6]מלא כל הארץ כבודו:

מתני'

סמלק. יסמי"ן קורין לו בלשון ישמעאל *והוא מין עשב שיש בו שלש שורות של עלין זו למעלה מזו ושלשה עלין לכל שורה: **חלפי דימא.** כוסס שקורין אשפי"ג והוא שבולת נרד ועשוי כעין גבעולי פשתן (ב) לאשכחן גבעולין דאיקרי עץ: **נרקום.** חבצלת השרון בה"ג: **דגנוניתא.** הגדל בגינה: **סיגלי.** ויול"ש בלע"ז: **חבושין.** קודוני"ש בלע"ז: **להתנאות.** ליהנות: **כלבנון.** שמריחין עליו ופרחיו: **יפה לו אומנתו.** ואפי' בורסי נאה לו אומנותו בעיניו ועשה הקדוש ב"ה כן שלא יחסר העולם אומנות: **קורא.** רך הגדל בדקל תלה אותו לחזיר והוא יגלגלנו באשפה שזו היא אומנותו: **אבוקה.** כשני בני אדם. לענין היוצא בלילה דאמר מר (ט) אל יצא אדם יחידי בלילה: **וירח כשלשה.** ויש חלוק בין שנים לשלשה כדלקמן: **לאחד נראה.** השד ומזיקו: **היא מוצאת והיא שלחה וגו'.** ואילו בהדיא לא אמרה אלו הסימנים של יהודה הם ולו אני הרה אלא לאיש אשר אלה לו אנכי הרה אם יודה יודה ואם לאו אשרף ולא אלבין פניו: **שמן והדס.** בסוף הסעודה שמן לסוך ידיו להעביר זוהמת האוכלים והדס להריח כמו שאמרנו: **אני אכריע.** לצד בית שמאי: **זכינו לריחו ולסיכתו.** כגון משחא כבישא (פ) הלכך שמן עדיף: **ולא היא.** לא אמר רבא הלכתא כב"ה אלא רב פפא אכסיף לפי שטעה והשמיט עצמו בכך: **שמן ויין.** זהו יין שלאחר המזון ואין זה כוס של ברכה: **חוזר ומברך על היין.** כגון בחול שאין היין קבע ואין היין שלפני המזון פוטרו: (צ)**שמן בימינו.** לפי שעליו מברך תחלה: **מברך על השמן.** *בורא שמן ערב(ק): **וטחו בראש השמש.** כדי שלא יצא בידיו מבושמות בשוק שגנאי הוא לתלמיד חכם: **שחשודים על משכב זכור.** מבשמין עצמם כדי שיתאוו להם: **ושערו כבגדו דמי.** דלא שכיח ביה זיעה: **ואמרי לה כגופו.** דשכיח ביה זיעה: **משום חשדא.** של זנות: **דלא קביע ליה עידנא.** שלא קבעו לו רבו קביעות ללמדו בלילה: **בפנתא.** אנפיליי"א בלע"ז שעל גבי הרגל: **גילדא.** עקב שקורין סול"א: **בימות הגשמים.** הטיט מכסהו: **אפי' היא אשתו.** שאין הכל מכירין בה וחושדין אותו: **דקרו ליה פושע.** מתעגל: **בקדושא דבי שמשי.** ששותה כוס של קידוש בשבת בלילה:

שמן והדס. האי שמן להריח הוא דאי להעביר הזוהמא הא אמרינן בפרק אלו דברים (לקמן נג.) דאין מברכין עליו:

הכי אמר רבא הלכתא כבית הלל ולא היא לאשתמוטי נפשיה הוא דקא עביד. כן כתוב בספרים שלנו ובפירוש רש"י אבל רב אלפס פסק כרבא משמע שלא היה גורס בספרו ולא היא וכו':

[ו]האי מאן דמורח באתרוגא וחבוש' מברך וכו'. ודוקא כשמריח בהם אבל אם בא לאכול מהם אין לברך ברכת ריח כי אם ברכת אכילה:
כאוכלי

עין משפט
נר מצוה

קלא א ב מיי' פ"ט מהל' ברכות הל' ו סמג עשין כז טוש"ע או"ח סי' רטו סעיף ז:
קלב ג מיי' שם טוש"ע שם סעיף ט:
קלג ד טוש"ע שם סעיף ח:
קלד ה מיי' שם הל' א טוש"ע שם סעיף ב:
קלה ו מיי' פ"י שם הל' יג סמג שם טוש"ע או"ח סי' רכו:
קלו ז מיי' פ"ט שם [הלכה א ופ"א הלכה ב] סמג שם טוש"ע או"ח סי' רטז סעיף א:
קלז ח מיי' פ"ו מהל' דעות הל' ח [וסי"ג מהל' אוכל הל' ז טוש"ע חו"מ סי' תכ סעי' לח]:
קלח ט מיי' פ"ט מהל' ברכות הל' ג סמג עשין כז טוש"ע או"ח סי' רטו סעיף יא:
קלט י מיי' פ"ז שם הלכה יד ופ"ט הלכה ד סמג שם טור או"ח סי' ריג וטוש"ע או"ח סימן רו סעיף ד:
קמ כ ל מ נ מיי' פ"ה מהל' דעות הל' ט:
קמא ס מיי' שם הלכה ז:
קמב ע מיי' שם הלכה ב:
פ [מיי' פ"ו מהל' ת"ת ה"ו טוש"ע יו"ד סי' רמו סעיף טו]:
קמג צ מיי' פ"ה מהל' דעות הלכה ח:
ק מיי' שם [טוש"ע או"ח סי' ב סעיף ו]:

תורה אור השלם

1. וְהִיא הֶעֱלָתַם הַגָּגָה וַתִּטְמְנֵם בְּפִשְׁתֵּי הָעֵץ הָעֲרֻכוֹת לָהּ עַל הַגָּג: יהושע ב ו
2. כֹּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל יָהּ הַלְלוּ יָהּ: תהלים קנ ו
3. יֵלְכוּ יֹנְקוֹתָיו וִיהִי כַזַּיִת הוֹדוֹ וְרֵיחַ לוֹ כַּלְּבָנוֹן: הושע יד ז
4. אֶת הַכֹּל עָשָׂה יָפֶה בְעִתּוֹ גַּם אֶת הָעֹלָם נָתַן בְּלִבָּם מִבְּלִי אֲשֶׁר לֹא יִמְצָא הָאָדָם אֶת הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר עָשָׂה הָאֱלֹהִים מֵרֹאשׁ וְעַד סוֹף: קהלת ג יא
5. הִוא מוּצֵאת וְהִיא שָׁלְחָה אֶל חָמִיהָ לֵאמֹר לְאִישׁ אֲשֶׁר אֵלֶּה לּוֹ אָנֹכִי הָרָה וַתֹּאמֶר הַכֶּר נָא לְמִי הַחֹתֶמֶת וְהַפְּתִילִים וְהַמַּטֶּה הָאֵלֶּה: בראשית לח כה
6. וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ: ישעיהו ו ג

רבינו נסים

ששה דברים גנאי לתלמיד חכם אל יצא יחידי בלילה. ובמסכת שחיטת חולין בפ' גיד הנשה (דף צא) אמרינן ויאבק איש עמו אמר ר' יצחק מכאן לתלמיד חכם שלא יצא יחידי בלילה. ויש אומרים אף אל יהלך בקומה זקופה ובפרק האשה נקנית (קדושין דף לא) אמרינן אמר ר' יהושע בן לוי אסור לאדם שיהלך ד' אמות בקומה זקופה שנאמר (ישעיה ו) מלא כל הארץ כבודו:

רבינו חננאל

פירוש סימלק יאסמין. פירוש נרגים חבצלת השרון. אסיקנא סמלק ונרגים דגינוניתא בורא עצי בשמים. נרקים דדברא. פירוש, דגדל בשדות בלא זריעה, בורא עשבי בשמים, וכן כיוצא בהם. חילפי ימא נמי בורא עצי בשמים. ואף על גב דרכיכי עצים מיקרו, דהא פשתי העץ דרכיכי ואיקרו עץ. ופירשו הראשונים הני חילפי דימא לא בריר לן ודאי מאי נינהו. וקיי"ל כי הא מתניתא דכל שתחלת בריאתו מוציא עלין, מין ירק הוא, וכל שתחלת בריאתו מוציא עץ, אילן הוא. האי מאן דנפק ביומי ניסן וחזי אילני דקא מלבלבי. אומר בא"י אמ"ה שלא חיסר בעולמו כלום ובורא בו בריות נאות ליהנות מהם. מגלן מתמר שנאמר היא מוצאת וגו'. [עי' פי' ר"ח כתובות סז, ב]. א"ל הכי אמר רבא הלכה כבית הלל. שמן והדס אסקא רבא הלכתא כבית הלל דאמרי מברך על ההדס ופוטר את השמן. דר' יוחנן דאמר הלכה כהמכריע ליתא, דהלכה למעשה כבית הלל.

מסורת הש"ס

א) [צ"ל אמר רב משרשיא], ב) [ר"ה יא.], ג) [צ"ל בחורי ישראל שלא טעמו טעם חטא שיתנו וכו' ע"ש], ד) [גי' הערוך יהוא לדידיה א"ל ע"ש ערך קר], ה) ב"מ נט. כתובות סז: סוטה י:, ו) [ע' תוספות פסחים כא. ד"ה אין ותוי' ב"ק קטו. ד"ה הכרעה], ז) [צ"ל למ"ש מפלט ס"פ ס' רב פפא מסברא דנפשיה פליג על ר' יוחנן ולא מחמת כקיפא הוא דבעי לאשתמוטי אלא כמדת חסידות ותלה הגדולה ברבו ולו לא דקים ליה דהכי הלכתא לא עביד עובדא בנפשיה והכי קי"ל בכל דוכתא מעשה רב], ח) [תוס' פ"ה ה"ו], ט) מס' ד"א זוטא פ"ו, י) [ע' חולין צא. פסחים קיב:], כ) זבחים יט., ל) [שבת קיד. ע"ש], מ) [הרמב"ם לא הזכיר אלא החלוק בין ימות החמה לאשר ימות הגשמים מותר אבל ההפרש בין פנתא לגילדא וכן בין לאורחא או בביתו השמיט אמנם הרי"ף בברכות ויותר ביאור בשבת פ' אלו קשרים הביא כל דרכים אלו ועי' בלחם משנה הל' דעות פ"ה דין ט], נ) גי' רש"ל עגל, ס) שם קיג: [תענית י:] [ע' תוס' תענית י: ד"ה פסיעה], ע) [פסחים קיב:], פ) [ע"ל], צ) [וד"ה שמן וד"ה מברך לפני ד"ה חוזר], ק) [ע"ל], ר) [שייך לעיל קודם ד"ה שמן],

הגהות הב"ח

(א) גמ' הלכה כב"ה (ולא היא וכו' דעבד) תא"מ. ונ"ב האלפסי לא גרס ליה: (ב) רש"י ד"ה חלפי וכו' גבעולי פשתן מאי קרא לאשכחן:

גליון הש"ס

גמ' ולא היא לאשתמוטי נפשיה. עי' בקרבן עדה בירושלמי פ"ד פ"ו דף כ"ה ל"ה לימתניה ולגא מלקי. ועי' בתשובת הרלב"ח דף רע"ט ד"ה וכר מן דין: רש"י ד"ה סמלק וכו' והוא מין עשב. כדאמרינן אח"כ הני סגלי. מבואר דסיגלי לא הוי יסמין. וכמו שפי' רש"י סיגלי (ויול"ש בלע"ז). ועי' רש"י על התורה (בראשית ל יד) ובגליו"ת שם: רש"י ד"ה מברך על השמן בורא שמן ערב. עי' לקמן נ"ג ע"א ברש"י ד"ה אין מברכין עליו:

הגהות הגר"א

[א] גמ' (ולא היא לאשתמוטי נפשיה הוא דעבד) נמחק ונ"ב הרי"ף ל"ג: [ב] שם (ובפנתא ל"א אלא באורחא אבל בביתא ל"ל בה) תא"מ: [ג] שם (דאמר מר המהלך בקומה זקופה אפי' ד"א כאלו דוחק רגלי שכינה) תא"מ ונ"ב הרי"ף והרא"ש ל"ג לה:

לעזי רש"י

יסמי"ן. יסמין (מין עשב). אישפי"ג. אזובין. ויול"ש. סגלים, סיגליות. קודוניי"ש [קודוני"ץ]. חבושים (פירות). אנפיניי"א [אינפייני"א]. פנת (העור העליון של הנעל). שול"א. סוליה.

מוסף רש"י

שנאמר היא מוצאת. אע"פ שהיו מוליכין אותה לשריפה לא אמרה להם ליהודה נתעברתי אלא שאמרה לו למי שאלה לו אנכי הרה, ואם יודה הוא מעצמו יודה (ב"מ נט.) ואם לאו תשרף ולא תגלה היא את הדבר (סוטה י:) וכעי"ז כתובות סז: ובראשית לח כה]. **פסיעה גסה.** יותר מאמה, פסיעה בינונית אמה (שבת קיג:). **בקדושא דבי שמשי.** השותה מיין של קידוש בלילי שבתות (שבת קיג:) לילי שבת קרי בי שמשי בכל דוכתא, מפני שבין השמשות שלו חלוק מכל ימים וההולך לסופיו כמה מקומות (שם סו:) ונראה בעיני לפי שבין השמשות שלו מגור כפי כל והכל טרודים אליו לגמור מלאכתן עד שלא תחשך, קרו ליה בי שמשי (כתובות קג:). **מלא כל הארץ כבודו.** משמע משתרבב ויורד למטה והזוקף קומתו כדוחק (קדושין לא.).